

JÁN BOTÍK*

K hospodárskej a kultúrnej modifikácii Slovákov v argentínskom Chacu

BOTÍK, J.: Towards the Economic and Cultural Modification of Slovaks in the Argentinian Chaco. *Slavica Slovaca*, 58, 2023, No 3, pp. 484-488 (Bratislava).

The objective of the study is to characterize the Slovak community in the northern Argentine province of Chaco, which was formed between 1923 and 1935 in the town of Saenz Peña and its surroundings. Approximately three-quarters of the Slovak immigrants in Chaco came from Slovak minorities in Hungary, Romania, Yugoslavia, and Bulgaria, which were established there during the 18th-19th centuries. The different natural, economic, ethnic, linguistic, and cultural conditions in the Chaco province caused discontinuous trends to become dominant in the ethno-cultural development of the Slovak colonists. Their consequence was the emergence of the Argentinian variety of the Slovak dialect. There was also an economic transition from the family subsistence farming to farming whose production was dictated by the demands of the market.

Slovaks, Chaco, Agriculture, Cotton production, Cattle-breeding

Bádatelia zameraní na migračné a minoritné štúdiá dospeli k poznatku, že jednotlivé komunity, ako aj širšie enklávne spoločenstvá zahraničných Slovákov sa vyznačujú výraznou diverzitou. Čiže historickou a etnokultúrnou rozmanitosťou či jedinečnosťou. Ladislav Lenovský to považuje za výsledok endogénneho, čiže vnútroskupinového vývinu spoločenstva, ktorý bol zakaždým podmienený pôsobením odlišných prírodných, hospodárskych, etnických, náboženských a politických daností príslušného prostredia.¹ Keďže vo svojom príspevku som sa podujal charakterizovať niektoré stránky pôvodu a kolonizačného života Slovákov v argentínskom Chacu, upriamim pozornosť na špecifikáciu tých determinujúcich faktorov, ktoré zohrávali rozhodujúcu úlohu pri utváraní etnokultúrnej jedinečnosti a skupinovej svojbytnosti týchto kolonistov.

Moja charakteristika sa časovo spája s rokom 1991, v ktorom som absolvoval študijný pobyt v Argentíne. V tom čase podľa neoficiálnych odhadov žilo v provincii Chaco 3 až 5-tisíc Slovákov. Ich sídelným centrom bolo mesto Sáenz Peña, odkiaľ sa rozptýlili aj do okolitých lokalít – Castelli, San Bernardo, Villa Angela a ďalších.

Slovenská enkláva sa v Chacu usídl'ovala v rokoch 1923 až 1935. Viac ako ¾ slovenských imigrantov neprichádzali z Československej republiky, ale zo slovenských vyst'ahovaleckých komunit v Bulharsku, Rumunsku, Juhoslávii a Maďarsku, kde sa usídlili v priebehu 18. a 19. storočia. Tá necelá štvrtina, ktorá prichádzala do Chaca priamo z Československa, sa tej väčšine Slovákov dlhší čas vyhýbala. Nielen kvôli pôvodu, hlavne však pre náboženskú, nárečovú aj kultúrnu inakosť. Takže moja charakteristika sa bude vzťahovať na tých početnejších, nazvime ich – dolnozemskí či panónski Slováci.

* Prof. PhDr. Ján Botík, DrSc., emeritný profesor Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Tr. A. Hlinku 1, 949 01 Nitra, janobotik@gmail.com

¹ Lenovský, L.: K niektorým kontextom identity Čabánov. In: Kapitoly z minulosti a súčasnosti Slovákov v Békešskej Čabe. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018, s. 262.

Slovenskí imigranti prichádzajúci do Argentíny z agrárnych krajín strednej a juhovýchodnej Európy boli napospol roľníci, presnejšie išlo o roľnícke rodiny. Preto všetci zakotvili v práve kolonizovanej poľnohospodárskej provincii Chaco. Takže ich prvoradou starosťou bolo získať pôdu ako hlavný zdroj obživy svojich rodín a čo najskôr si na tejto pôde postaviť provizórne obydlie a vykopať tam studňu, aby sa rodina mohla usadiť a začať hospodáriť. Nadobudnutá pôda a na nej uspôsobená hospodárska usadlosť sa nazývala *čakra*. Lenže títo naši sedliacki prisťahovalci nemohli vedieť, že v tom Chacu čakalo na nich čosi, čo zaskočilo ich sedliacku sebaistotu. A to prekvapenie spočívalo v tom, že slovenskí kolonisti v Chacu nemohli pokračovať, čiže kontinuálne uplatniť oddávna osvojený model tradičnej panónskej agrikultúry spočívajúcej na princípoch maloroľníckeho a samozásobiteľského hospodárenia. Hneď od začiatku si museli osvojiť princípy veľkopoľného farmárskeho hospodárenia na desiatkach až stovkách hektárov obhospodarovanej pôdy s produkciou určenou pre trhový ekonomiku. No a práve s touto diskontinuítnou inováciou vstúpila do života Slovákov v Chacu nutnosť modifikovať dovtedajší spôsob hospodárenia.

Aspoň stručne si pripomeňme, že európsky malovýrobný model tradičnej agrikultúry sa vyznačoval tým, že sedliacke gazdovstvo s rozlohou najčastejšie do 10 ha, bolo rodinným hospodárstvom, od ktorého boli existenčne závislí všetci členovia rodiny. Hlavným znakom sedliackeho gazdovstva bola sebestačnosť. Rodina všetko to, čo potrebovala, aj vyrábala. A všetko, čo vyprodukovala, aj spotrebovala. Preto pestovala čo najširší sortiment poľnohospodárskych plodín a chovala mnohé druhy hospodárskych zvierat.

Slovenskí imigranti po usadení sa v Chacu s údivom zaregistrovali, že tamojšie poľnohospodárstvo farmárskeho typu sa špecializovalo na monokultúrne pestovanie iba jedného druhu plodín a na chov iba určitého druhu hospodárskych zvierat. A že na obhospodarovaní farmy sa nepodieľajú iba rodinní príslušníci, ale aj viac alebo menej početní zamestnanci. V subtropickom Chacu s nedozernou pampou/stepou sa farmári na celom jeho území venovali pestovaniu bavlny a chovu hovädzieho dobytká. Aj slovenskí imigranti si tak museli čo najskôr osvojiť pestovanie dovtedy neznámej plodiny, ako aj neznáme praktiky chovu početného stáda dobytká celoročným vypásaním bez maštalného ustajnenia.

Na to, aby mohli imigranti začať hospodáriť, museli mať potrebný kapitál. Prvým takýmto Slovákom bol Pavel Trnovský. Za 120 ha čakru, na ktorej bolo iba 25 ha oráčiny, zaplatil 800 pesos. Čakra už bola ohradená ostnatým drôtom, bol na nej postavený malý domček, ohrada pre dobytok a bola tam vykopaná aj studňa. Ešte v tom istom roku kúpil za 800 pesos osem volov a štyri mulice, za 2000 pesos sediskový pluh, za 580 pesos voz a za 50 jednu bránu.² Lenže takýmto kapitálom disponovali iba dvaja Slováci. Ostatní síce mohli získať pôdu na dlhodobé a výhodné splátky, avšak na potrebný inventár určený na jej obrábaní si museli takýto obnos najskôr zarobiť ako robotníci na fungujúcich čakrách dávnejších kolonistov, čo trvalo u väčšiny 10 i viac rokov. Keď sa slovenskí kolonisti dopracovali k funkčnej čakre, aby mohli rozbehnúť vlastnú hospodársku činnosť, na to si potrebovali osvojiť agronomické praktiky pestovania bavlny, ako aj gaučovské, čiže pastierske praktiky stepného chovu hovädzieho dobytká.

Pri pestovaní bavlny nešlo iba o to, aby si vedeli správne počínať od prípravy pôdy a výsevu až po zber úrody. Vegetačný vývin komplikovalo, že bavlnu postihovalo až sedem druhov rôznych škodcov, vrátane toho najhroznejšieho, ktorým boli saranče/kobylky. Museli sa teda naučiť túto rastlinu aj chrániť, či už mechanickými alebo chemickými prostriedkami. Farmárske pestovanie bavlny nebolo iba agronomickým, ale aj organizačným problémom. Takúto hospodársku činnosť nemohli zabezpečovať iba rodinní príslušníci. V závislosti od rozlohy obhospodarovanej

² Slovák, M.: Československé Chaco. In: Slovenský kalendár pre Južnú Ameriku na rok 1935. Buenos Aires, 1935, s. 51.

čakry, zamestnávali čakrári viacerých celoročných a desiatky sezónnych robotníkov, či už išlo o práce s ťažným a chovným dobytkom, ako aj pri kultivácii a finálnom zbere bavlny. Čakrári museli riešiť nielen personálnu a organizačno-pracovnú stránku, ale aj stravovanie a ubytovanie viacerých desiatok jednotlivcov, alebo aj manželských a rodinných zostáv svojich zamestnancov.

Pestovatelia bavlny vedeli, že jej optimálnu či špičkovú úrodu môžu očakávať iba raz za šesť či sedem rokov. Komplikácie spôsobovala buď priveľká suchota, alebo priveľa dažďov v období, keď to pre polia s bavlnou nebolo žiaduce. Pohromou pre dobrú úrodu boli aj jej škodcovia. Takéto skúsenosti dovedli čakrárov k tomu, že na svojich čakrách mali ako doplňovací a záložný zdroj obživy aj chov hovädzieho dobytká. Určený bol nielen pre vlastnú obživu, no hlavne na predaj, takže vo svojich stádach držali viaceré desiatky až ponad stovku týchto zvierat.

Keďže aj v argentínskom Chacu sa praktizoval stepný chov dobytká bez maštalového ustajňovania, jeho celoročný pobyt na rozľahlej pampe sa nemohol zaobísť bez zručných pastierov. Teda bez gaučov na osedlaných koňoch a so zodpovedajúcim gaučovským výstrojom. Boli to najmä laso a boleadora (nástroj podobný lasu opatrený závažím, ktorý sa používal pri lovení zvierat), pomocou ktorých gaučovia mohli voľne sa pohybujúce zvieratá zadržať, keď ich potrebovali značkovať, kastrovať, ošetriť alebo vyradiť z chovu na predaj či na domácu konzumáciu.

Hoci si čakrári k svojim stádam gaučov najímali ako celoročných zamestnancov, patrilo k ich čakrárskejmu statusu, aby si aj oni osvojili gaučovské praktiky. Mnohí sa aj obliekali podľa gaučovského spôsobu. Ale nielen to: Zo spôsobu života gaučov prenikli aj do života slovenských čakrárov viaceré špeciality z ich stravovacích návykov. Predovšetkým príprava chýrečného *asá-da* z hovädzieho mäsa, ktoré dokázali pripraviť na viacero spôsobov. Kým čakrári nemali vo svojich domácnostiach chladničky, veľmi skoro sa naučili konzervovať hovädzie mäso sušením na ostrom slnku. Od gaučov sa naučili pripravovať a obradným spôsobom aj servirovať a popíjať osviežujúci nápoj *yerba mate*. Taktiež varil z kukuričnej múky a sušeného hovädzieho mäsa jedlo nazývané *locro* a na hovädzom loji vyprážať cestovinu *chipa chiriri*.

S postupujúcim časom a s narastajúcou hospodárskou prosperitou súviselo, že slovenskí čakrári sa stávali dvojrezidenčnými rodinami. K svojim obydliam, situovaným na čakrách, vzdialených až do 30 km od centier sídelných miest a mestečiek, postavili si aj domy v tamojších mestách. Takže obydlia na čakrách plnili hospodárske funkcie; tie v mestách využívali na účasť na bohoslužbách, na dochádzku detí do škôl, ako aj na spolkové, kultúrne, spoločensko-zábavné a reprezentatívne aktivity čakrárskych rodín. Vo viacetníckych a viackonfesionálnych mestečkách sa kontakty slovenských čakrárov neohraničovali iba na vlastnú skupinu. Slovenské rodiny mali rozvetvené vzťahy najmä s tamojšou českou komunitou. Bolo prirodzené, že do života slovenských imigrantov prenikali z multietnického mestského prostredia rôzne prejavy mestského životného slohu, ako aj vplyvy jazykovej a kultúrnej inakosti. Do môjho príspevku som si ako príklad kultúrnej výpožičky vybral slávnosť organizovanú pri dosiahnutí 15. roku dievčaťa, ktorá sa do Chaca dostala s príchodom talianskych a španielskych imigrantov.

Slávnosť organizovaná pri dosiahnutí 15. roku dievčaťa sa v slovenských rodinách začala udomáčňovať od šesťdesiatych rokov 20. storočia. Priblížim ju na príklade obradu usporiadaného na sklonku 1990 roku pre Ceciliu Dzyhajlo zo Sáenz Peña. Cecília je príslušníčkou štvrtej generácie imigrantov. Ona sa cíti už ako Argentínčanka, pričom v jej tele prúdia tri štvrtiny slovenskej a jedna štvrtina ukrajinskej krvi. Rozpráva po španielsky, jazykom svojich predkov nerozumie. Keď sa blížili pätnásť narodeniny Cecílie, jej stará mať dala vytlačiť pozvánky pre päťdesiat účastníkov z radov príbuzných, spolužiakov a priateľov Cecílie na slávnosť, ktorá sa uskutočnila v jednom z tamojších klubov. Keďže podrobný priebeh tejto slávnosti som už opísal na inom mieste, teraz sprostredkovávam iba preklad časti slávnostného príhovoru Cecíliinho

otca, ktorý bol obsahovým a rituálnym jadrom daného obradu: *Cecilia! Pred pätnástimi rokmi Pán Boh chcel, vďaka láske tvojich rodičov, aby si prišla na svet. Narodila si sa silná ako strom quebracho, s čistou a sladkou vôňou kvetu garabato, ktorý zvestováva príchod jari. A dnes už oslavuješ pätnásť rokov. Rástla si pod krídlami tvojich rodičov, starých rodičov a tvojej tety. Musíš sa poďakovať Bohu, že si sa dostala do ich rúk, ktoré ťa šťastlivo previedli detstvom až do veku dospievania, aby sa z teba stala čakenská žena, ktorú Pán Boh vyvolil pre túto krajinu.*

Už od príchodu slovenských imigrantov do Chaca začali v ich komunite pôsobiť procesy jazykových zmien. A to hneď a súbežne na viacerých jazykových plánoch. Slováci sa v Chacu poschádzali zo štyroch krajín strednej a juhovýchodnej Európy – Bulharsko, Rumunsko, Juho-slávia a Maďarsko, v ktorých prežili viac ako poldruha storočia. Za ten čas sa v týchto dolnozems-kých enklávach vyhranili slovenské nárečia dolnozemskeho typu, do ktorých preniklo značné množstvo slovných výpožičiek niekde z maďarčiny, inde zo srbčiny, bulharčiny aj rumunčiny. Takže s takouto jazykovou výbavou sa slovenskí imigranti zoskupili aj v Chacu. Bolo prirodzené, že zakrátko sa tu pohli konvergentné jazykové procesy, ktorých výsledkom bola nová podoba slovenského dolnozemskeho nárečia argentínskeho typu. O jeho charakteristických znakoch máme nasledovný doklad od evanjelického pastora zo Sáenz Peña:

„Slováci z Dolných zemí zhovárajú sa *baš pravo* po slovensky, lenže vo svojej slovenčine používajú aj slová a slovné spojenia, ktoré si osvojili od tamojších národov. Takže spomínajú svoje niekdajšie *džžavy, vároše, obštiny, súdiou*. Cestovali na *hajove, na galii a hajzebáne*. Nosia *bekeše, gecele, šlafroke, kabane, leveške, cipele, kalapy*. Varili si *mamaligu, kúľu, sármu, giveč, ľutiku*, čaj pili z *findžou*. Oslovujú sa *báťa, ňaña, and'ika, zolva, dever, apo, mamouka, apoš, mamóška. Patili*, čiže chovali tam *hid, pujke* aj *birke a margarce. Nad chižou je paláš, tahorka sa ide po lojtre*. Používajú slovné spojenia – *Baž ma je briga, Makar čo, Džaba ho bola, Fene ťa zedou* a iné.³

Slovenčina našich v Chacu od samotného ich príchodu prežívala náročnú zaťažkávaciú skúšku, keď mala podchytiť záplavu španielskych slov, ktorými sa vyznačovali také hospodárskej realie a činnosti, akými bola čakra a jej uspôsobenie, pestovanie bavlny, chov hovädzieho dobytku, obklopujúca krajina a všetko ostatné, s čím začali naši ľudia v Chacu prichádzať do styku. Takže nespočetné slovné výpožičky zo španielčiny sú dokladom toho, že slovenskí kolonisti v Chacu nemali pre nové a neznáme realie zodpovedajúce slovenské ekvivalenty. Aj o tejto podobe slovenčiny našich v Chacu máme svedectvo, ktoré nám sprostredkoval pastor Ján Evin:

„*Aver či si dáte cuentu milí čitatelia, čo všetko sa robí v Argentíne na čakre. Čakru načim zalambriť, keď prejde entrega, solicitar, picady vysekat, trankery narobiť. Pre kosečerov sa narobia rančetá, pre sliepky gažinero, pre svine čikero a koral pre statok. Načim aj tronkovať, rinkony povyrovňávať, kebrače popáliť, aby quardabiske nemultoval.*

V oračkách treba veľa reche kúvať, ale teraz sa už orie aj s diskovým pluhom a rastrocherom, s tým je menej lio. Bablnka sa oboráva s kultivádorom, orugu sa kuruje s tangom a venenom, tak tiež i langostu, aby nepožrala planty.

Naskosečovaná bablka sa fletuje do cooperativi, tam ju dezmontuju a fibra sa predá. Keď je dobrô tipo a veľa rindovala, je nádej, že i precio bude dobrô. Čiernym (oberačom bavlny – miešancom) keď kosečuju načim dovážať provistu, despačovať a do librety zapísať.

Keď traktor alebo kamión fadžuje alebo zgajstuje, načim ho dať do tažeru, aby ho ajustovali, a listo.

³ Evin, J.: Argentínska slovenčina. In: Slovenský evanjelicko-luteránsky kalendár na rok 1959. Pittsburgh: Slovenská evanjelicko-luteránska cirkev, 1959, s. 37.

*V nedel'u sa chodí na pasjar. Keď je daždivo zvyknú sa narobiť pantany v pikadách a na teraple-
noch a keď kamión zapantaná, tak sa načím niekedy veľa napatíť, potom vypadne slabý pasjar.*⁴

Takže čo uviesť na záver? Z toho, čím som charakterizoval Slovákov v argentínskom Chacu, je zrejmé, že aj táto vystaňovalecká skupina potvrdzuje poznatok bádateľov migračných a minoritných štúdií o vysokej miere diverzity jednotlivých skupín zahraničných Slovákov. Jedinečnosť a neopakovateľnosť takýchto skupín je daná tým, ako to vyjadrila Mária Myjavcová o dolnozemskejších Slovákoch, že vystaňovalci aj po zakotvení v cudzorodom a spravídla aj odlišnom prostredí, nežili tam ako do seba uzavreté a zakonzervované zoskupenie ľudí, ale ako dynamické spoločenstvo všelijako vrastené do obklopujúceho prostredia hostiteľskej či cieľenej krajiny, čiže v symbióze so svojim okolím.⁵ Tým sa vystaňovalci dostali v porovnaní s danosťami materského národa do odlišnej situácie, ktorá spôsobovala, že ich minoritný vývin nebol určovaný iba kontinuálnymi, ale aj diskontinuálnymi trendmi. Znamená to, že pre zahraničných Slovákov bol príznačný vývinový proces prevrstvený vzťahom pretrvávania a zmeny, tradície a inovácie, prijímania a odmietania, odolávania a splývania.⁶ Keďže v každej skupine zahraničných Slovákov sa zakaždým dostávali do vzájomných symbiotických spojitostí rozdielne prírodné, hospodárske, jazykové, kultúrne, náboženské a ďalšie reálie, bolo prirodzené, že výsledkom novonadobudnutej fyziognómie tej-ktorej skupiny zahraničných Slovákov bola jej kultúrna jedinečnosť a minoritná svojbytnosť. Potvrdzujú to aj doterajšie, už tri storočia pretrvávajúce vystaňovalecké a minoritné osudy Slovákov v argentínskom Chacu, v priebehu ktorých preukazovali minoritnú vitalitu, potom jazykovú a kultúrnu aj etnickú dvojdomosť, ktorá vyúsťuje do erózie ich pôvodnej a hybridizácie ich novej kultúrnej a minoritnej identity.

Towards the Economic and Cultural Modification of Slovaks in the Argentinian Chaco

Ján Botík

Slovak immigrants did not come to the Argentine province of Chaco (1923–1930) from their mother country (Czechoslovakia), but from the vast Danube-Pannonian plain (the Lowlands), where they survived as colonists for almost two centuries in several enclave-diasporic groupings spread over the territory of four countries (Hungary, Romania, Yugoslavia, Bulgaria). They left these European agrarian countries in 1923–1935, motivated by the Argentine promise of a favourable grant of more land than they had been farming.

After settling in the province of Chaco (Saenz Peña and surroundings), Slovak immigrants found themselves in a new situation that conditioned significant changes in two parts of their emigrant life. Even in this new situation, although they were united by a common ethnicity, this was already considerably diversified in terms of language and culture by living for a long time in different ethno-cultural conditions. And this caused that because of coexistence and the convergent processes activated by it, a new, namely Argentinian variety of Slovak dialect and some elements of traditional culture was born. And the second, much more radical change was the transition from the family subsistence farming to farming whose production was dictated by the demands of the market.

It is thus clear that discontinuous trends brought not only a radical transformation of the agrarian-cultural model into the lives of Slovaks in Chaco, Argentina, but also a perceptible encroachment on their group identity.

⁴ Evin, J.: *Argentínska slovenčina*, c. d., s. 40.

⁵ Myjavcová, M.: *State o našej slovenčine*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2006, s. 169.

⁶ Lipták, L.: *Múzeum a súčasné historické povedomie*. In: *Múzejná dokumentácia a prezentácia dejín Slovenska*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, s. 14.